

РЕЦЕНЗИЯ

от

проф. дфн Мони Алмалех

за

дисертационния труд

„Отражение на Шинто и Будизма в пиесите на сценичното изкуство Но“

от

Людмила Кирилова Илиева

за

присъждане на научната и образователната степен „доктор“

в професионално направление 2.1. Филология (Японска литература и култура)

Настоящата рецензия се изготвя в изпълнение на Заповед РД 38-204 /17.04.2019 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ във връзка със защитата на Людмила Кирилова Илиева, редовна докторантка по Професионално направление: 2.1. Филология (Японска литература и култура) за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

Людмила Кирилова Илиева е редовна докторантка по Професионално направление: 2.1. Филология (Японска литература и култура). Научен ръководител е проф. дфн Бойка Елит Цигова.

Пътят на докторантката до написването и защитата на труда минава през различни периоди. Трудовият ѝ стаж започва в СИФ „Бояна“ и Бояна Филм СО като Изпълнителен продуцент и директор на филмови продукции на свободна практика, Директор на Дирекция Игрални филми в периода от 1983 до 2001 г. Следва обучение в бакалавърска и магистърска степен в НБУ по специалностите „Кино и ТВ режисура“ и „Сравнително религиознание“. Интересът към културата на Азия е подчертан в заниманията на Илиева (тя има сертификат от Индия, Yoga Science Certificate). Докторантката владее говоримо и писмено английски и руски език, както и френски език на работно ниво.

Моят извод е, че докторантката притежава значима обща и социална култура и изборът и е плод на собствен път към духовни и артистични територии. В този контекст изборът ѝ да стане редовен докторант на специалист като проф. дфн Бойка Цигова не е случаен.

Позволявам си да изкажа мнението, че при такъв научен ръководител – не само специалист по японско изкуство, единствен академичен специалист по театър Нō, вещ познавач на японски език – но и взискателен учен и педагог, трудът в съдържателно

отношение не може да не отговаря на съдържателните изисквания за дисертация за ОНС „доктор“.

Дисертационният труд съдържа Увод, Изложение от три глави, Заключение, Библиография и 4 Приложения. Обемът на труда е общо 181 страници и по обем и структура отговаря на жанра „дисертация“

Трудът отговаря на жанра „дисертация“ и по съдържание.

Докторантката е проявила старание и трудолюбие като е взела под внимание всички изказани мнения и препоръки от вътрешното обсъждане. Една от препоръките бе да изтъкне повече напълно самостоятелната идея да реализира интервюта със специалисти в Нō и да проведе анкета с хора, случайно спрени на различни места в Токио: най-стария храм комплекс в Токио, Асакуса, светилището Мейджи и в парка Уено, почти в центъра на столицата Токио (точка 5 от глава Първа). Целта е ясно поставена: „да се докоснем да емоциите и мислите на тези, които живеят Нō, както и да проследим доколко това изкуство е познато и ценено днес“ (с. 47) с оглед на актуалното състояние на отношението на японците към Шинтō, Будизма и Нō.

По мое мнение, след забележителната дейност на проф. Цигова като японист, този труд идва да попълни познанието за театър Нō с възможностите на свободата на пътуванията, с възможностите на академичните програми, позволяващи такива пътувания, с достъпа до информация чрез дигиталните технологии.

Нямам никакво съмнение в тезите на авторката, че театър Нō въздейства, търси да обучава на духовност и непозната за европейца скромност за качествена комуникация между актьори и публика. Показателно и ново, поне за мен, е, че и петте актьори, които са на различна възраст и от различни школи, пожелават да не се споменават имената им, „тъй като истинският Нō-актьор не търси лична показност – правило, заложено още в зората на това изкуство“ (с. 47), като пак като един „се стремяха да покажат високата си оценка за театър Нō“, без „да коментират школата към която принадлежат“. В същото време, случайно спрени хора в Токио показват сериозна степен на непознаване на корените на това изкуство в традициите на Шинтō и японския дзен-будизъм. Лично мен ме шокира отговорът на въпроса „Запознати ли сте с театър Нō? Моля отговорете с: не, не много, добре или да.“ От 136 анкетиранни само 16 будисти и двама шинтоисти отговарят с „да“. Отговорилите с „не“ и „не много“ превишават многократно позитивните отговори.

Вече знаем доста неща за Япония – редом до технологичните новости, с които страната е известна, е малко шокиращо да научим, че самотата на хората в градовете е огромна и доколкото семейството е нещо важно в града можеш да си наемеш приятел,

съпруги дори семейство. Красотата на асиметрията на японските градини е в противовес на симетрията на един Версай, но японците внасят българска закваска и масово се консумира българско кисело мляко и много други неща.

Всъщност тук имам въпрос към докторантката – Каква е вашата оценка на това сериозно непознаване на това изкуство. Иначе на въпроса „Какво е мястото на театър Нō в съвременния свят?“ голямото мнозинство отговаря, че това е историческо наследство, което трябва да се пази.

Всъщност, ако питаме българските граждани познават ли нестинарските или кукерските игри, навярно картината би била подобна.

Нямам никакво съмнение в демократичното устройство на японското общество, с което си обяснявам този разнотой между носителите на това историческо наследство и масовия поданик на императора. А иначе, изводът на авторката от интервюто с италианския артист на Нō трябва да приемем с мъдрост: „От разговора става ясно, че интересът на западния ум към това изкуство е по-скоро към атрактивността на източната мисловност, а не към самата нея.“ (с. 51).

Уводът съдържа правилно разграничени и определени Предмет и Обект на изследването. Стегнато и ясно са посочени целите и задачите, както и методите на изследване. Уводът също представя преглед на използваната и цитирана литература, което прави възможно постигането на поставените цели и задачи. Използвани са български, японски, руски и американски автори, както и руски, английски френски преводи на изкуството Но. Литературата, използвана от авторката, ѝ помага, по нейните собствени думи, при съпоставка за влиянията на Будизма и Шинтō и развитието на японската култура. Това за мене е много съществен въпрос и смятам, че авторката правилно е оценила неговото значение, като му е отделила съществено място в цялата Първа глава на Изложението.

Смятам, че литературата е богата и разнообразна. На тази база авторката е избрала и посочва основните понятия в труда.

Още тук трябва да кажа, че избраната тема е много сложна, по мое мнение с оглед на добро познаване не само на японската реалност, стил на живот и други важни детайли от реалността и историята на Япония, но и в какво се състои Шинтō религията и японските версии на Будизма.

Изложението съдържа три глави.

Първата глава е ключова за разбирането на авторката за историята на Япония и на взаимното проникване на Шинтō и Будизма в тази страна. По мое мнение, това е пункт, който е много чувствителен с оглед на неподражаемата смес от шинтоизъм и

будизъм, създава през вековете една менталност, практикувана от улицата и трамвая до уединените и груповите занимания с физически упражнения в интериор или екстериор, от императорското семейство, през аристокрацията, през самураите, до „Якudzа“ и наемните работници.

Намирам изпълнението на главата за необходимо и достатъчно задълбочено, и показващо задълбочено познаване на ключови термини и понятия, както и практики в тази японска културна парадигма. Авторката не пропуска да посочи и други културни влияния, не така важни като шинтоизма и будизма, но налични според нея – конфуцианство, даоизъм и християнство.

Втората глава се занимава с анализ на пиесите на сценичното изкуство Нō – *йōкьоку*. За българската публика въвеждащите елементи „Особености на сценичното изкуство Нō“ са уместни и професионално изпълнени, по мое мнение. А както се видя от анкетата в Токио тези въвеждащи елементи биха били полезни и за някои от японците.

Смятам, че авторката вярно е представила и анализира уникалната смес от сценично изкуство и духовност, което навярно е причината за популярността и интереса на този японски културен феномен по света. Интерес представляват анализите на двете основни влияния – на шинтоизма и на будизма – въткани в това изкуство.

Смятам, че в труда правилно е разкрита историята и естетиката на Нō, като се цитират множество източници и автори. Лично за мен в историята, естетиката, техниката и изискванията към публиката в театър Нō, освен духовното се крие и възпитание на мисленето, в частност на абстрактното мислене и будистка техника за концентрация върху себе си и света. Съзирам такава възпитателно-тренингова сила в липсата на декори, „които да не разсейват зрителя“ и в изискването към публиката да проследи и схване общото послание на представлението. Такава особена смес от лична концентрация и извисяване до общото, често пъти островно японско, мислене и менталност, намира различни превъплъщения в различните епохи. От индивидуалното и едновременно с това колективно творчество в областта на техническите науки, през масовото практикуване на камикадзе дейност през Втората световна война, през дейността „бутач“ в метрото, където никой от пътниците не възприема тяхната дейност като нарушаване на личното достойнство, а, навярно, се възприема като необходима помощ, до статистиката, че престъпността в Япония е по-ниска от тази в развитите държави, редом до Якudzа и менталността на самураите. В същото време виждаме, че младите хора в Япония не са чужди на отстъп от това концентриране на индивида и предаване на мисленето във властта на образното мислене, нещо което може да видим

дори в една филмова комедия-екшън като „Уасаби“. Лично аз вярвам, че йероглифната писменост, бидейки дълбоко свързана с образното мислене, няма да попречи на японската нация да напредва в новата дигитална ера.

В труда е представена функцията на театър Нō като възпитаваща стремеж към по-високо ниво на съзнание чрез чисто съзерцание – и за публика, и за актьори. Разкрита е ключовата роля на красотата в японската култура и в театър Нō, и по-специално пресъздаването на красотата на природата, наследено от обожествяването на природата в Шинтō.

Тук е вторият ми въпрос към докторантката. В най-общ план, будисткото постигане на единение с голямото, общото включва уважение и грижа за природата. До каква степен Шинтō елементът е водещ спрямо будисткото начало в „пресъздаването на красотата на природата“?

Добре е представена амалгамата от шинтоизъм и будизъм при постигане на красотата – материална и духовна (*юген*). Връзката на това понятие с вътрешните аспекти на актьора, публиката и персонажа води докторантката до предприетото от нея сравнение на системите на Михаил Чехов и Дзеами Мотокийо.

На няколко места в труда, чрез цитиране на авторитети и собствено убеждение, се разкрива адекватно ролята на интуицията като творчески инструмент, но и като комуникативна единица между актьор и публика.

В дигиталната ера, аз намирам този съзнателен и подсъзнателен инструмент за голямо предимство на японската традиция, който, както Аз-овата и колективната концентрация, съчетава с внимателно проследяване на конкретен обект (персонаж, сюжет).

В **Трета глава** се анализират *естетическите аспекти на йōкьоку*. Отделено е внимание на ключови понятия и разбирания, на актьорската методика, както и на трактати по актьорско майсторство в това синтетично изкуство, обединяващо актьорска игра, митология и философия, издигнати до културен пиедестал на религия.

Ключов е интуитивният контакт, теоретично обяснен като процес в първия трактат, Фушикаден (на бълг.: Напътствия за цветето в Нō) (*Мотокийо 2000, Цигова, въстъпителна студия:7*), на известния актьор и драматург Дзеами Мотокийо (1364–1443). Във втория раздел българският читател е известен за сравнението, правено между поетиката на Аристотел и трактата на Дзеами.

Третият раздел в Трета глава е сравнение на духовното и методологическото у Михаил Чехов и японския автор Дзеами Мотокийо и, по мое мнение, е успешен опит да се покаже духовността, вдъхновила авторите за тяхната методика за актьорско

майсторство. Паралелът е проведен след запознаване на читателя с „Дзеами Мотокийо и неговите *Напътствия за цветето в Нō*“.

Този паралел е принос, който и авторката отчита като неправи досега в световната японистика.

Искам да изкажа своето задоволство от надграждането в академичната и хуманитарната култура в България, на което ставаме свидетели с тази част от труда, пък и с други страници от дисертацията. Ако не бяха реализирани преводите на проф. Цигова, нейната цялостна дейност като преводач, автор, съставител, преподавател и педагог, днес едва ли щяхме да сме свидетели на работата на докторантката ѝ.

Изводите са адекватни, защото не слагат знак за равенство между отдалечените в епохите Михаил Чехов и Дзеами Мотокийо, а намират, в рамките на различните термини, общото между двамата творци.

Лично за мен би бил интересен един условен паралел между третата система за актьорска игра, тази на Бертолд Брехт и системата от напътствия на Дзеами.

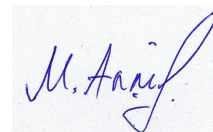
Людмила Илиева не пропуска още един паралел, вече известен в литературата. Това е паралелът между *Фушикаден* на Дзеами и *Поетика (За поетическото изкуство)* на Аристотел. Тя проследява редица сходни елементи, стартирайки от основното, което е общо – подражанието. (Глава трета, 134-135).

Приложенията [Речник на основните термини и названия, използвани в дисертационния труд; Сценични изкуства и естетика; Основни школи в Будизма; Школи в Шинтō и Пътят на Нō са уместно допълнение и справочник.

Заклучението представя обобщение, адекватно на текста. Отличените приноси моменти дават идея за значимостта на труда.

Публикациите на авторката и участието ѝ в научни форуми отговарят на изискванията за докторанти. Преподавателската ѝ дейност също удовлетворява изискванията.

С оглед на гореизложеното, аз убедено ще гласувам „ЗА“ присъждане на научната и образователната степен „доктор“ в професионално направление 2.1. Филология (Японска литература и култура) на Людмила Кирилова Илиева.

Проф. дфн Мони Алмалех

10.06.2019 г.